

“IPAK QURTI URUG’CHILIGI TIZIMIDA INNOVATSION FAOLIYAT
SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO’LLARI”

Rayhon Bozorovna Hasanova

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universitetining Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti
assisenti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi qishloq xo’jaligida alohida va e’tiborli hamda daromadli yo’nalishga aylanib ulgurgan Ipak qurti urug’chiligi sanoati bo’yicha O’zbekistonda qanday amaliy ishlar olib borilayotganligi haqida bilib olasiz. Ushbu tizimda nimalar ro’y berayotganligi hamda umuman dunyoda bu tizimga qanchalik qiziqish bildirilayotganligi haqida ham to’xtalib o’tiladi. Bundan tashqari tizimning kamchilik va xatolari sanab o’tilgan holda ushbu muammolarga qanday yechim topish haqida mualliflarning fikrlari keltiriladi.

Kalit so’zlar: ipak qurti, sanoat, o’zbekiston, iqtisodiyot, qishloq xo’jaligi, innovatsiya, samaradorlik.

АННОТАЦИЯ

В этой статье вы узнаете о практической работе, проводимой в Узбекистане по семеноводству тутового шелкопряда, ставшему особым, значимым и прибыльным направлением в современном сельском хозяйстве. Также будет обсуждаться то, что происходит в этой системе и насколько в мире проявлен интерес к этой системе. Кроме того, перечислены недостатки и ошибки системы, а также представлены мнения авторов о путях решения этих проблем.

ABSTRACT

In this article, you will learn about the practical work being carried out in Uzbekistan on the silkworm seed industry, which has become a special and significant and profitable direction in today's agriculture. What is happening in this system and how much interest is expressed in this system in the world will also be discussed. In addition, the shortcomings and errors of the system are listed, and the authors' opinions on how to find solutions to these problems are presented.

O’zbekiston Respublikasi ipakchilik sanoati bo’yicha jahonda yetakchi davlatlardan hisoblanadi. Tabiiy ipak ishlab chiqarish sanoatining ko‘plab tarmoqlari uchun qimmatli homashyo vazifasini bajaradi. Shu sababli bu sohani rivojlantirish, olinadigan ipak tolasini

sifatini va hajmini tinimsiz orttirib borish soha mutaxassislarining oldilarida turgan muhim vazifalardan biridir.

Bugungi kunga kelib tabiiy mahsulotlarga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Shundan kelib chiqib har bir davlat o'zining ichki iqtisodiyotini tabiiy mahsulotlar bilan to'ldirishni istaydi. Albatta bu jahon miqyosida ayrim muammolarga olib kelishi mumkinki, qaysi jihatdan bazi davlatlarning bunday tabiiy mahsulotlarga bolgan talabi va ehtiyojini o'zini o'zi taminlay olmasligi bu davlatlarning chetdan tabiiy tovarlarga bolgan importini orttiradi. Lekin davlatlar o'zining "tabiiy boylik" larini boshqa bir tovar evzigagina ayirboshlashi mumkin.

Ipakchilik sanoati - yengil sa-noat tarmoqlaridan biri. Asosan, tabiiy va sun'iy ipak tolasi, yigirilgan ipak, sintetik hamda har xil tabiiy va sun'iy tolalar birikmasidan ipak (shoyi) gazlamalar to'qib chiqaradi. Pilla chuvish (tortish), uning losidan ipak yigirish va to'qilgan gazlamalarni pardozlash ham ipakchilik sanoatiga kiradi.

O'zbekistonda Ipakchilik sohasida bugungi kunga kelib salmoqli ishlar olib borilmoqda. O'tgan yillar davomida bu yo'nalishga garchan yaxshi etibor berilmagan bolsa ham hozirgi davrda katta etibor berilmoqda. Sababi aholining talabi tabiiy tovarlarga kun sayin oshib bormoqda. Jumladan Respublikada 11 ta ipak qurti urug'chilik korxonalari faoliyati yo'lga qo'yilgan (2023 yil fevral holatiga ko'ra).

2023-yil 4 mavsumda 510 ming quti ipak qurti parvarishlanib, undan 28,3 ming tonna pilla xomashyosi yetishtirish rejalashtirilgan. Joriy yil parvarish qilinadigan ipak qurti urug'larining 49 foizi mahalliy ipak qurti urug'chilik korxonalarida (249306 quti) tayyorlangan va qolgan qismi (260787 quti) Xitoy Xalq Respublikasidan import qilinishi rejalashtirilmoqda. 2016-yilda respublikada 265 ming quti ipak qurtlari parvarishlanib, 7,5 ming tonna pilla xomashyosi yetishtirilgan bo'lib, ipak qurti urug'lari 100 foiz xorijdan import qilingan. Bugungi kunda ipak qurtlarini parvarishlanishi 2016-yilga nisbatan 2 barobar ko'paygan bo'lsada, parvarish qilinadigan ipak qurti urug'larining deyarli 50 foizi mahalliyashtirilgan.

Xitoy dunyodagi eng yirik ipak ishlab chiqaruvchi hisoblanadi. Xitoy ipaklarining katta qismi tut ipak qurtlaridan kelib chiqqan (*Bombyx mori*). Hayotiy davrining lichinkali davrida hasharotlar tut daraxtlari barglari bilan oziqlanadi. Xitoyda tutdan tashqari ipak qurtlari ishlab chiqarish asosan xitoylik Tussax kuya yovvoyi ipakka yo'naltirilgan (*Antereya spp.*). Bunda odatda daraxtlar (masalan, eman daraxtlari) va uning lichinkalari tut ipak kuyalariga qaraganda qo'pol, tekisroq, sarg'ish ip bilan oziqlanadi. 2005 yilda Xitoy global ipak ishlab chiqarishning 74 foizini va jahon eksport bozorining 90 foizini tashkil etdi

O'zbekiston ipak yetkazib berish bo'yicha Xitoy, Hindiston va Brazilyadan keyin to'rtinchi o'rinda turadi. Bu ko'rsatkich bo'yicha katta davlatlar ichida to'rtinchi bo'lishimiz

yaxshi natija. Biroq, yetkazib beradigan ipagimizning sifati bo'yicha jahon bozorida afsuski maqtana darajada emasmiz. Misol tariqasida Xitoy va Hindistonni oladigan bo'lsak ularda yetishtirilgan pillaning chuvishga yaroqsizlarining ulushi 3% gacha, hom ipak chiqishi 44% gacha bo'lsa, O'zbekistonda yetishtirilgan pillarning chuvishga yaroqsiz qismi 30%gacha hom ipakni chiqishi ham 30% gachani tashkil etmoqda. Bundan tashqari bizda yetishtirilgan hom ipak sifat ko'rsatkichi B va C sinflariga to'g'ri kelmoqda. Tashqi bozorda B va C sinfiga ta'luqli hom ipak A sinfiga ta'luqli hom ipak narhidan deyarli ikki barobar arzon baholanadi.

Chet el metodlarini o'rgangan holda Qashqadaryo viloyati Kitob tumanida “Kitab Silkworm eggs” MCHJ ipak qurti urug'ini tayyorlash korxonasi ishga tushirildi. Ushbu loyihaning maqsadi sanoatbop ipak qurti urug'i ishlab chiqarishni tashkil etish bo'lib, loyiha qiymati 2 million AQSH dollarini tashkil etadi. Endilikda bu yerda yiliga 25 ming quti ipak qurti tayyorlanadi. Korxonada faoliyati davomida 80 ta doimiy va 4 ming 807 ta mavsumiy ish o'rni yaratiladi.

Mazkur loyiha doirasida zamonaviy urug'chilik korxonasi qurish va yangi texnologiyalar bilan jihozlash, ishlab chiqarishni ko'paytirish, maxsus qurtxonalar barpo etish va ipak qurtini hududlarga ajratgan holda urug'lik uchun boqish, hududda intensiv usulda tutzorlarni tashkil etish va mavjudlarini rekonstruksiya qilish kabi ishlar amalga oshirish rejalashtirilgan.

Shuningdek, urug'lik pilla yetishtiruvchi xo'jaliklarni tanlash va agrotexnologiya bo'yicha treninglar tashkil etish, sifatli sanoatbop, ipakchan urug'lar ishlab chiqarishni ko'paytirish va eksport qilish hamda ipak qurtlarining zotlarini chatishtirish va hududga mos urug'lik ishlab chiqarish kabi ishlar bajarilishi ko'zda tutilgan.

“Ipakchilik tarmog'ini yanada rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 24-fevraldagi PQ-73-son qaroriga binoan “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ga kiritilgan aholining bandligini va pilla yetishtirish prognozlarini ta'minlash hamda pilla mavsumini uyushqoqlik bilan tashkil etish uchun tuman (shahar) hokimlariga ipakchilik sanoati korxonalarini birlashtirish bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati uchun quyidagi jadvalni keltiramiz:

T/r	Pillani qayta ishlash korxonalarini nomi	Biriktirilgan tuman (shahar) hokimlari
Qoraqalpog'iston Respublikasi		
1.	“Jayhun Silk” MChJ	Amudaryo, Qonliqo'l, Nukus, Xo'jayli, Taxiatoş, Kegayli, Chimboy tumanlari hokimlari
2.	“Bustan silk” MChJ	Ellikqal'a tumani hokimi

3.	“Turtkul Silk Carpets” MChJ	To‘rtko‘l tumani hokimi
4.	“KKR IPAK CLUSTER” MChJ	Beruniy tumani hokimi
Xorazm viloyati		
5.	“Khiva silk fabric” MChJ	Gurlan, Qo‘shko‘pir, Xiva, Yangibozor tumanlari hokimlari
6.	“Xorazm pilla xolding” MChJ	Urganch, Xonqa, Yangiariq, Hazorasp, Tuproqqal‘a tumanlari hokimlari
7.	“Bog‘ot Silk Co” MChJ	Bog‘ot tumani hokimi
8.	“Shovot silk” MChJ	Shovot tumani hokimi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 noyabrdagi “Mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini yanada rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF 5587-son Farmoni 1-bandida nazarda tutilgan imtiyozlar 2021 yil 1 yanvarga qadar xom ipak (TIF TN kodi 5002) va ipak momig‘i (TIF TN kodi 5003) mahsulotlariga ham tatbiq etildi. Bunda, imtiyozlarni qo‘llash natijasida bo‘shaydigan mablag‘lar ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, shu jumladan, texnologik uskunalar sotib olish uchun maqsadli tarzda yo‘naltiriladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 4 dekabrda “Respublikada pillachilik tarmog‘ini jadal rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4047-son qarori 5-bandida nazarda tutilgan kompensatsiya taqdim etish tartibi loyihalar qiymati va sonidan qat‘i nazar pilla yetishtirishni, shu jumladan pilla yetishtiruvchi fermer xo‘jaliklari va kasanachilarga bo‘nak berishni, ular bilan yakuniy hisob-kitoblarni amalga oshirishni hamda qurilish va rekonstruktsiya ishlarini moliyalashtirish maqsadlari uchun ham tatbiq etiladi va mazkur tartibning amal qilish muddati 2023 yil 1 yanvarga qadar uzaytirildi.

“O‘zbekipaksanoat” uyushmasi: hududlarda “O‘zbekipaksanoat” uyushmasi tarkibiga kiruvchi korxonalar tomonidan tut ko‘chatlarining ekilishi, ipak qurti urug‘i va pilla yetishtirish, pillani chuqur qayta ishlash, ipak, ipak momig‘i va ipakdan chuqur qayta ishlangan mahsulotlar eksportini amalga oshirish, investitsiyalarni jalb etish va yangi ish o‘rinlarini yaratish bo‘yicha prognoz ko‘rsatkichlarining to‘liq bajarilishini muntazam ravishda monitoring qilib borish tashkil etildi. Tut ko‘chatlarini ekish, ipak qurtini parvarishlash inshootlarini qurish, pilla yetishtirish va uni chuqur qayta ishlashni tashkil qilish, ipak mahsulotlari eksportini amalga oshirish va yangi ish o‘rinlari yaratish bo‘yicha belgilangan ko‘rsatkichlarni ta‘minlashda sustkashlikka yo‘l qo‘yayotgan “O‘zbekipaksanoat” uyushmasi tarkibiga kiruvchi korxonalar bo‘yicha ularga taqdim etilgan imtiyozlarni qayta ko‘rib chiqildi

Sohada innovatsion yangilik, zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi hisobiga bir yilda to'rt martagacha ipak qurtini parvarishlash va pilla yetishtirish tizimi yo'lga qo'yildi. Bu esa ozuqa bazasiga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Shu bois, “O'zbekipaksanoat” uyushmasi tomonidan yurtimiz ob-havosiga mos tut daraxtlarining yangi hosildor navlarini yaratish va ko'paytirish borasida tizimli ishlar olib borilyapti. Xususan, joriy yilda Andijon viloyati Marhamat tumanida respublikadagi birinchi tutchilik klasteri faoliyati yo'lga qo'yildi. Umumiy maydoni 30 gektardan iborat klasterda tut onalik maydoni, ko'chatzor, tajriba maydoni hamda almashlab ekish maydonlari mavjud. Bu yerda urug'chilik faoliyati uchun onalik tutzori, tut ko'chatlari etishtirish va ularning hosildorligini oshirish maqsadida payvand usulida yangi navlar yaratish ishlari olib borilmoqda.

Uyushma tarkibidagi tashkilotlar, ipak qurti urug'ini ishlab chiqarish, pillani tayyorlash va qayta ishlash tashkilotlari olib keladigan pilla yigirish va ipak gazlama to'qish dastgohlarining ehtiyot qismlari, tut daraxti ko'chatlari, ipak qurtining superelita, elita va sanoat urug'lari bojxona to'lovlaridan, uy sharoitida tirik pilla yetishtirish bilan shug'ullanuvchi kasanachilar daromad solig'i to'lashdan ozod qilindi. Pillachilik tarmog'iga jalb etiladigan xorijiy mutaxassislariga konsullik va boshqa yig'imlar undirilmadan kirish vizalari rasmiylashtiriladi, davlat boji undirilmadan ko'p martalik vizalar berish, muddatini uzaytirish, vaqtincha yashash joyida vaqtincha ro'yxatdan o'tkazish va muddatini uzaytirish amalga oshirildi.

Germaniyada faoliyat yuritadigan O'zbekiston inson huquqlari forumi (O'zbek forumi)ning ipakchilik sanoatidagi majburiy mehnat masalalariga bag'ishlangan “O'zbek fermeriga ipak ilmoq” nomli oxirgi hisoboti 2015 yilda e'lon qilingan edi. Unda aytilishicha, fermerlar, davlat va budjet muassasalari (mahalla qo'mitalari, maktablar, shifoxona kabi tashkilotlar) davlat tomonidan belgilangan reja ko'rsatkichlariga muvofiq pilla yetishtirishga majbur qilinadi. Ular ko'pincha ishlab chiqarish xarajatlarini qoplamaydigan pillani rasman belgilangan past narxda sotishi kerak. Oqibatda O'zbekistonda ipak ishlab chiqarish jarayoni ishlab chiqaruvchilar uchun qimmatga tushadi, mehnat talab qiladi va foyda keltirmaydi.

2015 yildan beri vaziyat, albatta, sezilarli darajada o'zgardi. Shu sababli bugungi kunda ushbu sanoatda nimalar sodir bo'layotganini tushunish, jumladan, quyidagi savollarga javob olish foydadan xoli bo'lmaydi:

- Pilla yetishtirishda iqtisodiy bo'lmagan majburlash elementlari mavjudmi?
- Sanoat boshqaruvi qanchalik samarali?
- Sohada yuritilayotgan siyosat qishloq aholisi daromadlarini oshirishga va, umuman, mamlakat iqtisodiyoti o'sishiga qay darajada hissa qo'shmoqda?

Birinchi. Xalqaro ipakchilik komissiyasi (International Sericultural Commission -

INSERCO) ma'lumotlariga ko'ra, jahon to'qimachilik bozorida ipakning ulushi hattoki 0,2 foizdan kamroq bo'lishiga qaramay, uning ishlab chiqarish bazasi 60 dan ortiq mamlakatga to'g'ri keladi. Asosiy ishlab chiqaruvchilar Xitoy (2021 yilgi jahon ishlab chiqarishida 54,1%) va Hindiston (40,4%) hisoblanadi. O'zbekiston uchinchi o'rinda turadi (2,4%).

O'zbekistonda 1 quti ipak qurti urug'idan o'rtacha 55 kilogrammdan pilla hosili olinadigan bo'lsa, Xitoy va Hindistonda bu ko'rsatkich 80-85 kilogrammga yetadi. Ta'kidlash kerakki, xomashyo kalibrlari va uzunligi bo'yicha pilla turlari farqlanadi. O'zbekistonda pillaning kalibr bo'yicha birjinsliligi Xitoy, Hindiston, Vetnam va Braziliyadagi 90-95 foizga nisbatan o'rtacha 60 foizni tashkil etadi.

Ayni paytda O'zbekistonda 2018 yildan boshlab pilla yetishtirish hajmi oshmoqda. Biroq review.uz ma'lumotlariga ko'ra, ipak xomashyosini mamlakatimizda qayta ishlash ulushi 25 foizdan oshmaydi, qolgan qismi eksport qilinadi. O'zbekistondan ipak, shu jumladan, ipak tola va gazlama eksporti hajmi oshib bormoqda: 2017 yildan 2022 yilgacha 30,9 million dollardan 92,5 million AQSh dollariga yetdi. Ammo uning O'zbekiston eksportidagi ulushi unchalik katta emas (0,5 foizdan kam). Taqqoslash uchun: 2022 yilda O'zbekistondan barcha to'qimachilik mahsulotlari eksporti 3,2 milliard AQSh dollarini, shu jumladan, kalava ip 1,4 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. O'zbekistondan ipak eksporti tarkibida (2021 yil uchun ma'lumotlar) pilla chiqiti va xomashyosi (68,2%) ustunlik qiladi. Ipak gazlama va tola ulushi hanuz ko'p emas (31,8%). Ammo so'nggi yillarda gazlama eksporti sezilarli darajada o'sdi: 2017 yildagi 210 ming dollardan 2021 yilda 23,8 million dollargacha (o'sish 113,5 barobar).

Ikkinchi. 2017 yildan buyon mamlakat prezidenti va hukumati darajasida sohani boshqarish tizimini o'zgartirishga qaratilgan qator qarorlar qabul qilindi. Yangi siyosatning o'zagi ipakchilik klasterlari tashkil etishdan iborat bo'lib, ular ipak qurti urug'i yetishtirish va pilla boqishdan tortib, ularni qayta ishlash va eksport qilishgacha bo'lgan tayyor mahsulot ishlab chiqarishning butun jarayonini qamrab olishi kerak. Shuningdek, ipakchilik sanoati korxonalariga soliq va bojxona yukini yengillashtirish, transport xarajatlarini kamaytirish, tarmoqni kreditlash shartlarini yaxshilash, qolaversa, pilla yetishtirish bilan shug'ullanayotgan kasanachilarni ijtimoiy rag'batlantirishga qaratilgan imtiyoz va preferensiyalar berildi.

Shu bilan birga, hukumat pilla yetishtirish uchun yer ajratish, majburiy ishlab chiqarish rejalarini va qayta ishlash korxonalarini pilla yetishtiruvchilardan pilla sotib olish narxlarini belgilash orqali ipakchilik tarmog'i ustidan xuddi paxtachilik sanoatidagi kabi ma'muriy nazoratni saqlab kelmoqda. Pilla yetishtirish rejasi hukumat qarorlari bilan belgilangan prognoz ko'rsatkichlar niqobi ostida mavjud bo'lib, ular asosida O'zbekistonning har bir viloyati va tumaniga kvota, ya'ni keyinchalik qayta ishlash uchun yetishtirilishi kerak bo'lgan pilla miqdori

belgilanmoqda.

Ipakchilik tarmog‘ini tartibga soluvchi organ esa pillachilik va qorako‘lchilik sohasida yagona davlat siyosatini yuritish vazifasi yuklangan Pillachilik va qorako‘lchilikni rivojlantirish qo‘mitasi (2020 yilda tashkil etilgan) hisoblanadi.

Ammo qo‘mitadan tashqari 2017 yilda asos solingan “O‘zipaksanoat” uyushmasi ham bor, uning tarkibiga ipakchilik sanoati korxonalari, shuningdek, “Agropilla” ipak qurti pillasini tayyorlash tuzilmalari kiradi. Uyushma O‘zbekistonda davlat tomonidan yaratilgan, to‘liq va butunlay davlatga bo‘ysunadigan, davlat tomonidan moliyalashtiriladigan (bevosita yoki xo‘jalik yurituvchi sub‘yektlar uchun majburiy to‘lovlar yo‘li bilan) funksiyalarni o‘zida mujassam etgan qator tarmoqlar uchun xos bo‘lgan xo‘jalik boshqaruvi organidir:

- tadbirkorlik sub‘yekti;
- o‘z a‘zolarining manfaatlarini ifodalovchi sanoat uyushmasi;
- sohaning davlat regulyatori.

Ipakchilik tarmog‘idagi davlat boshqaruvi tizimining yana bir muhim bo‘g‘ini ipakchilik klasterlaridir. Rasman ular mustaqil, nodavlat tijorat tashkilotlari hisoblanadi. Ammo ular davlat bilan chambarchas bog‘liq: davlat qarori bilan tuziladi, “O‘zipaksanoat” kvazidavlat uyushmasining majburiy a‘zolari hisoblanadi, fermer xo‘jaliklari o‘rtasida pilla yetishtirish bo‘yicha rejalarni majburiy taqsimlashda ishtirok etadi, kvazidavlat uyushmaga a‘zo sifatida imtiyoz va preferensiyalar oladi. “O‘zipaksanoat” uyushmasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2022 yil noyabr holatida O‘zbekistonda 74 ta ipakchilik klasteri faoliyat ko‘rsatmoqda.

“Pillachilik sohasida kasanachilikni qo‘llab-quvvatlash hamda pilla yetishtirish uchun ozuqa bazasini yanada kengaytirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi prezident farmoni qabul qilindi.

Hujjat bilan, 2023-yil iyundan hududlarda quyidagilar tashkil etildi:

- ipak qurtini parvarishlash, yetishtirilgan pillani xarid qilish, qayta ishlash, qo‘shilgan qiymat zanjirini yaratish, tayyor mahsulotni ichki bozorga yo‘naltirish va eksport qilish bilan shug‘ullanadigan yangi pillachilik klasterlari;

- tut ko‘chatlarini yetishtirish, tutzorlarni barpo qilish, ipak qurtini parvarishlash, pilla xomashyosini tayyorlash bilan shug‘ullanadigan pillachilik va tutchilik yo‘nalishidagi yangi fermer xo‘jaliklari.

Respublikamizda tutchilikka ixtisoslashtirilgan fermer xo‘jaliklari va oilaviy pudratchilikda tut daraxtlari yoki maxsus tutzorlarda, tutlarni parvarishlashda agrotexnika qoidalariga amal qilgan holda tutlarni innovatsion usullarda ko‘paytirish orqali yildan-yilga pilladan sifatli va mo‘l hosil olinmoqda. Shunga muvofiq, tut daraxtining eng ahamiyatli qismi

uning bargi bo'lib, pilla yetishtirishda u ipak qurtining yagona ozuqasi hisoblanadi. Tut bargining tarkibida ipak qurti organizmi uchun zarur bo'lgan qand, oqsil, yog', suv, fermentlar va turli vitaminlar mavjudligidan tashqari, tut daraxti boshqa daraxtlar bilan aralashtirib ekilganda, ekinlarni garmisel va sovuq shamollar ta'siridan saqlashda ixota vazifasini ham bajaradi. Ma'lumki, hozirda tutning 200 dan ko'proq navlari mavjud [3]. Ular orasida respublikamiz seleksionerlari yaratgan, hamdo'stlik va uzoq xorijdan keltirilgan navlar ham bor. Demak, tut navi va duragayi ko'p yillik o'simliklardan biri bo'lib, barg hosildorligi va barglarning biokimyoviy tarkibi bo'yicha boshqa o'simliklardan farqlanadi. Seleksiya usullari qo'llanilib, yaratilgan tut navlari odatda yuqori hosildorlik xususiyatlariga ega bo'lishligi bo'yicha talabga to'laroq javob beradi. Ammo, bugungi kunda bargning sifati va to'yimliliigi jihatidan duragaylardan ishlab chiqarishda foydalanish keyingi yillarda katta natijalarni ko'rsatib kelmoqda. Tut bargining tarkibida ipak qurti organizmi uchun zarur bo'lgan qand, oqsil, yog', suv, fermentlar va turli vitaminlar mavjudligidan tashqari, tut daraxti boshqa daraxtlar bilan aralashtirib ekilganda, ekinlarni garmisel va sovuq shamollar ta'siridan saqlashda ixota vazifasini ham bajaradi.

O'zbekistonda ipakchilikning boy an'analari mavjudligi, qulay iqlim sharoiti, aholi zichligining yuqori darajasi, qishloq joylarda mehnat resurslari ko'pligi ipakchilikni qishloq aholisini ish bilan ta'minlash va daromad keltiruvchi istiqbolli sohaga aylantirishga sabab bo'lishi kerak edi. Biroq O'zbek forumi suhbatlashgan kasanachilar va fermerlar pilla yetishtirish o'zlari uchun daromadli ish ekaniga ishonmaydi va ularning ko'pchiligi majburan shu ish bilan shug'ullanadi. Buning sabablari nimada? Buning asosiy sababi iqtisodiy tartibga solishning bozordan tashqari (ma'muriy) vositalarini keng qo'llashga, jumladan, faoliyatning ayrim turlari bilan shug'ullanishga bevosita majburlashga tayanadigan siyosatdir. Shu o'rinda, avvalo, pillachilikdagi davlat siyosati O'zbekistondagi umumiy agrar siyosatning bir qismi ekanini ta'kidlash lozim. Sanoat boshqaruvi tuzilmasi samarasiz, noshaffof va manfaatlar to'qnashuviga asoslangan. Pillachilik va qorako'lchilikni rivojlantirish qo'mitasi hamda “O'zipaksanoat” uyushmasi funksiyalarining takrorlanishi kuzatilmoqda. Bundan tashqari, uyushma bir-biriga mos kelmaydigan funksiyalarni bajaradi: xo'jalik yurituvchi sub'yekt, o'z a'zolarining manfaatlarini ifodalovchi tarmoq uyushmasi va davlat tomonidan tartibga solinuvchi soha ekani aniq manfaatlar to'qnashuvi mavjudligini anglatadi. Qolaversa, ipakni qayta ishlash korxonalari davlat qarori bilan tashkil etilgan ipakchilik klasterlari tarkibiga kiritilgan hamda ular, o'z navbatida, “O'zipaksanoat” kvazidavlat uyushmasining majburiy a'zosi bo'lib, uyushma a'zosi sifatida imtiyoz va preferensiyalar oladi.

Ipakchilik sohasiga kelsak, islohot maqsadlari quyidagilardan iborat:

- ipak qurti pillasini yetishtirishga majburiy buyurtma berishdan voz kechish;
- pillaning erkin bozorini shakllantirish va pillaga markazlashtirilgan narx belgilashdan voz kechish.

Ipakni qayta ishlovchilar pillani erkin bozordan erkin narxlarda sotib olishi lozim. Pillachilik tarmog'ida davlat siyosati, davlat tartibga soluvchi, tarmoq uyushmasi va xo'jalik faoliyati funksiyalarini ajratishga qaratilgan ma'muriy islohot ham zarur. Yuqoridagi barcha funksiyalarni o'zida mujassam etgan "O'zipaksanoat" uyushmasi qayta tashkil etilishi kerak. Sohada siyosat yuritish Qishloq xo'jaligi vazirligining vazifalaridir. Regulyatorlik vazifasi Pillachilik va qorako'chilikni rivojlantirish qo'mitasining vazifalariga kiradi. Uyushma funksiyalarini kvazidavlat tuzilma emas, balki tarmoq ishlab chiqaruvchilari tomonidan yaratilgan tashkilot bajarishi kerak. Albatta, uyushmaga a'zolik ixtiyoriy bo'lishi va uning a'zolari davlat tomonidan belgilangan imtiyoz va yordamlardan foydalanmasligi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.11.2018 y. PF-5587-son "Mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 11 августдаги "2017-2021 йилларда пиллачилик тармоғини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари дастури тўғрисида"ги 616-сонли қарори
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 4 декабрдаги "Республикада пиллачилик тармоғини жадал ривожлантиришни қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПҚ-4047 - сонли қарори
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 17 iyuldagi «2007 yilda mevasabzavot, poliz mahsulotlari va uzum resurslaridan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 145-sonli Qarori.
5. https://uza.uz/oz/posts/qashqadaryoda-yirik-urugchilik-korxonasi-ishga-tushirildi_405465
6. <https://uzbekipaksanoat.uz/uz/yangiliklar/pages/1/?id=277&type=blog>
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/pilla-sifati-va-hosildorligini-oshirishda-biofizik-tutqich-va-havo-temperaturasini-ahamiyati>